

Allò popular, allò divers, allò ‘charnego’

Brigitte Vasallo

Els darrers mesos a Catalunya, amb el Procés i els seus processos derivats, hem sentit la paraula “poble” passar d’unes mans a unes altres, variant els significants d’un mot que tothom sembla reclamar: la voluntat del poble, la dignitat del poble, el poble ha votat o ara sí que el poble ha votat. Un discurs amb el qual l’independentisme sembla sentir-se molt a gust i que, per desgràcia, partits com Ciutadans ha sabut utilitzar amb intel·ligència per recollir un malestar que fa dècades que està instal·lat.

No estem entenent què ha passat. Des de l’anàlisi que hi ha zones al país que són fatxes assenyalant, curiosament, les que també són pobres —una anàlisi que oblida que aquestes també són les zones de resistència històrica a les polítiques de dreta de CiU— fins al discurs paternalista que “no hem sabut explicar bé les meravelles de la independència a aquesta gent”, tot indica que **hi ha una part del país que pensa que una altra part molesta pel progrés del país**. Que creu que l’altra part no se n’assabenta, que no ho pilla. I que mira des de dalt a veure com ens ho farem ara amb aquesta gent, ara que ja viuen aquí, ara que ja ens han construït les carreteres i s’han partit el llom a la nostra indústria, ara que ja ens han fet de minyones i de netejadores i que resulta que poden votar, però no voten com cal. Ara què en fem.

He tingut la sort de rebre l’encàrrec de reflexionar sobre cultura popular i diversitat per part del festival ‘[Som Cultura Popular](#)’. Al centre d’aquesta qüestió, sense dubte, està la polisèmia del mot “poble” i la càrrega política del mot “diversitat”, temes centrals si volem analitzar tot allò que ha passat durant el 2017 al Procés català i en la victòria electoral de Ciutadans sense caure en una anàlisi èpica que pot aportar molt a la mística futura però ben poc a la resolució de present. Una victòria que, malgrat l’alarma que ha generat, és innovadora en l’àmbit identitari però no en l’àmbit polític: recordem que **Ciutadans i Convergència Democràtica de Catalunya** comparteixen grup polític a Europa; **les seves propostes polítiques són, ells mateixos ho confirmen, plenament compatibles**.

Quan diem ‘poble’ barregem: la identitat nacional (el poble català) i la classe social (les classes populars)

Quan parlem de poble barregem dues possibilitats de complicada barreja: el poble com a identitat nacional (el poble català) i el poble com a classe social (les classes populars). **Durant el Procés, ja s’ha dit, només les accions de suport a la independència han estat anomenades com a representants de la voluntat del poble**. El Poble. El poble es manifesta, el poble ha votat, el poble ha parlat. No és un poble amb marca de classe, clarament. És un “poble” com a identitat nacional que deixà fora d’aquesta identitat qui no es manifestà o qui no estava d’acord amb la independència o amb el Procés que, recordem, són coses diferents, per infinitat de motius ni tan sols identitaris necessàriament.

Aquest captura de la paraula “poble” desmenteix aquella llegenda urbana que diu que a Catalunya tothom és català, que aquí no calen cognoms nobles ni certificats, que qualsevol ho pot ser si vol. Com a ‘charnega’, tota la vida m’ha fet riure aquest discurs: pot ser català qui obeeixi, que es dilueixi, que no porti la contrària mai en temes nacionals, que sigui un bon soldat per la causa... condició que no se li demana a qui és certificadament català. Un català amb cognoms catalans pot ser unionista, que ningú no li dirà que torni al seu país. Això és un privilegi de pertinença que no

tothom té i que demostra que **la nostra pertinença encara no té marca de permanent: seguim sent les becàries de la pàtria**, eternament en període de prova.

Cultura popular i marca de pertinença

Sota la marca de “cultura popular” s’invoca l’imaginari d’una cultura marcada per la classe però el fantasma que es presenta és una cultura hegemònica en termes nacionals, de la mateixa manera que allò que anomenem “diversitat” no refereix a diferències sinó a alteritat: la condició d’aquells i aquelles només legitimades com a revers, i que només interessen a l’hegemonia si accepten exercir d’alteritat.

Festivals com el ‘Som Cultura Popular’ posats enfront d’altres com la ‘Festa de la diversitat’ aclareixen de manera instantània els termes. El Som presenta tot un seguit de manifestacions culturals que corresponen a la cultura de tradició catalana: sardanes, dites populars, castells, bandes municipals, pessebres... Aquestes representacions només mostren una petita i molt esbiaixada part d’allò que podem anomenar popular. Les sardanes en tant que ball nacional no es poden considerar, des del meu punt de vista, cultura popular sinó més aviat cultura tradicional. La cultura popular és sempre bastarda, sempre viva, sempre indomable. **La cultura popular no es pot institucionalitzar perquè això la fa esdevenir una altra cosa.** És semblant a la lògica que aplica la Gayatri Chakravorty Spivak a la idea de subalternitat i de com aquesta subalternitat perd la seva condició quan exerceix alguna quota de visibilitat, ni que sigui temporal. Aquesta selecció de cultura popular que fa el festival apunta, doncs, a l’accepció nacional de la paraula “poble” i deixa clar qui és el poble, i a quina cultura se li dona legitimat per tal de representar el poble a Catalunya. Aclareixo, però, que no estic problematitzant en absolut els continguts del festival, que em semblen, molt sincerament, una meravella. Estic reflexionant, si de cas, sobre la categoria que els hauria d’agrupar per a no generar més exclusions.

Catalunya està orgullosa de ser terra d’acollida, però aquesta condició implica renegar de marques diferencials a favor de marques amb certificat de catalanitat

La resta de manifestacions culturals que succeeixen al territori català i que també són populars, però no pertanyen a la nació, **són arreplegades sota l’etiqueta de festes de la diversitat.** Alguns d’aquests festivals de la diversitat han estat denunciats per grups com el Col·lectiu Ocasional Gloria Anzaldúa que descrivia així l’intent d’un empresari d’organitzar una festa de la diversitat amb finalitat comercial a Montjuïc l’estiu de 2016: “Aquesta marca de diversitat es decideix només des de la societat dominant. Hi ha un ‘nosaltres’ que decideix el que és l’alteritat, qui són els Altres. Aquesta mateixa configuració del nosaltres és colonial, excloent i ens converteix ja no en barcelonins de segona, sinó finalment en no-habitants, en part d’un attrezzo exòtic per al consum d’uns pocs, en objectes decoratius en el millor dels casos, que es poden incloure quan interessa i que sempre són expulsables”.

Respecte a aquest festival, sí que problematitzo els continguts, perquè el lloc d’enunciació és important, i la diversitat, l’exotisme, sempre està enunciat des de l’hegemonia i sempre és una categoria subalternitzant. No sé si en algun moment aquests festivals van tenir un sentit —el pensament s’ha de situar també en el temps— però **en el moment actual no es poden seguir obrint espais d’alterització folklòrica.**

Catalunya, doncs, està orgullosa de ser terra d’acollida, però aquesta distinció constant deixa molt clara que **la condició d’acollida implica renegar de les marques diferencials a favor de les marques amb certificat de catalanitat.** El país et deixa incorporar la catalanitat certificada

sempre que no sigui contaminada pels “orígens malsonants”.

Què som els i les ‘charnegues’? Qui som?

Entre els que són cultura i aquells forçats a la diversitat, reduïts al folklore, aquells que no són convocats a votar però sí a tocar la flauta i a fer tatuatges de henna, **hi ha un munt d’identitats frontereres, bastardes de la nació, desaparegudes del mapa per no trobar un calaix on ficar-les**, tancar-les i domesticar-les. El poble gitano és, sens dubte, un exemple paradigmàtic. En aquesta terra de ningú —i de tothom quan interessa— també hi som els ‘charnegos’. De fet, en Rafael Bohigas Jiménez, antropòleg i sociòleg que treballa des de i per a la història del poble gitano, m’explica que “donada la construcció social estereotipada, a molts andalusos paios se’ls anomenava a Catalunya, de manera despectiva, “gitanos” i no pas ‘charnegos””.

Hi ha un munt d’identitats frontereres, bastardes de la nació, que no troben un calaix on ficar-les

La ‘charneguitat’ està per definir. Les definicions tradicionals no emmarquen ni allò que som ni allò que no som. Des del meu punt de vista, **la ‘charneguitat’ no és una marca identitària i molt menys una marca “genètica”**. No som barreja sanguínia, ni som catalans que se senten espanyols: aquests tenen doble pàtria, un luxe com qualsevol altre. Nosaltres, els ‘charnegos’, som una forma de desafecte, som les bastardes, les mestisses que no acabem de ser “els altres” però tampoc no acabem de ser el “nosaltres”. Som aquelles que tothom vol capturar o que ningú no vol, sovint simultàniament. Som uns cognoms desagradables però fàcils de pronunciar, unes ‘el·les geminades’ més o menys posades a lloc si ens hem assimilats com cal i una força de treball subalterna i estable que convé molt al país. I som l’herència d’una invisibilitat que ens fa extremadament seduïbles per aquells que ens diuen, per primer cop, “nosaltres sí que us veiem”.

El ‘charnegos’ no tenim ni cultura pròpia, o no ens hem dedicat a definir-la mai. La Lorena Padilla, companya de recerca ‘charnega’, em deia: “no hem de buscar la cultura ‘charnega’ en el producte resultant sinó en el mètode per fer aquest producte. Nosaltres agafem allò que trobem i ho barrejem. El resultat depèn de què trobem però allò que ho fa ‘charneco’ és justament el fet de barrejar allò preexistent”.

El Museu de la Immigració, situat a Sant Adrià del Besòs perquè quedi clar qui n’ha de fer ús i qui no cal, mostra la història dels nostres pares i mares. Les nostres migracions, segons aquest museu, s’acaben als trens, a l’estació d’arribada. Som filles d’un viatge, d’un trajecte, i allò que la nostra estirp portava eren maletes plenes de roba vella. No portàvem res més. **No hem aportat res més al país que roba vella, un idioma caníbal i força bruta de treball.** Som filles de les mules de càrrega de Catalunya, d’aquelles que, a sobre, embruten la llengua i no saben votar.

Els ‘charnegos’ som, això està clar, aquesta zona grisa que ningú no vol veure i que ningú no vol que parli

És aquest el malestar històric que es reviu a cada pas quan ets ‘charnega’ a Catalunya, quan no ets de ningú... aquesta és la gota que va calant. I la sobtada estranyesa de tot allò que succeeix quan ho dius en veu alta. **Som, això està clar, aquesta zona grisa que ningú no vol veure i que ningú no vol que parli.** Perquè tenim privilegis, com si només nosaltres en tinguéssim, perquè entre nosaltres també hi ha racistes i masclistes i homòfobs i trànsfobs, com si haguéssim de ser millors

que qualsevol altre grup humà per merèixer justícia, perquè a sobre ens queixem, com si la nostra existència fos un regal atorgat, perquè ens hem pogut dissimular entre la massa i algunes de nosaltres, sorpresa, no ho volem.

Què som, doncs? Qui som? Potser ha arribat el moment de definir-nos entre nosaltres, de pensar-nos més enllà de com ens han pensat els altres, i de demanar la restitució històrica que la nostra memòria també mereix.

Brigitte Vasallo és activista feminista i escriptora.